

DAVID GROSSMAN: A VILÁG VÉGÉRE. ANGOLBÓL FORDÍTOTTA NEMES ANNA. SCOLAR KIADÓ, BUDAPEST, 2012.

D. M.: Hogyan olvastad két fiúgyermek édesanyjaként a könyvet?

P. J.: Szinte saját naplómként, azokon a helyeken, ahol az anya a fiai születésére, a babaság epizódjaira, a kisgyerekkor történeteire emlékezik vissza. Annál is inkább, mivel az én nagyobbik fiam is Ádám.

D. M.: És milyennek látod a különbséget a több mint 600 oldalas könyvben az anyaság és a férfi létmódok között?

P. J.: Nagyon sok minden felkavar ebben a könyvben. A különbség, amit említesz, egyike a könyvben kibontakozó, sokféle különbségnek. Egy anya történetét olvassuk, konkrét, fizikai-térbeli távolságok és belső, lelki eltávolodások, háborús bevetés – a hiány képletei jutnak a nőnek a férfiakból. Amikor kisebbik fia, Ofer a hároméves katonai szolgálat befejeztével visszamegy a hadseregbe, Ora úgy dönt, hogy nem játssza tovább Pénelopé-szerepét, a végeérhetetlen, rettegéssel otthonülő várakozást. Elmegy otthonról, aktív várakozóvá válik, és a felnyíló női érzékelésben, az elmozdulás tér-idejében, a kiterülő emlékekben rendkívül finom burokba helyeződnek a regénybeli események, a szereplők közötti viszonyok.

D. M.: Nehéz erről a könyvről úgy beszélgetni, hogy a majdani olvasói ritmusokat ne befolyásoljuk. Többnyire Ora gondolatain, vívódásain keresztül haladunk a regényben. Ő a család tárhelye, testileg, lelkileg, és ezt a megőrző-feldolgozó öröklődést igyekszik átörökíteni valaki másba, és eközben az olvasóba is. Egyszerűen családtaggá változunk. Sokféle határ van az 1967, 1973(-74) és 2000, azaz dátumszerűen három arab–izraeli háború végét jelölő, ám épp e dátumok mögötti történések hosszúságát érzékeltető regényben, földrajzi országhatár és kultúrák, emberek között, családon kívül és belül. És ezeket az átjárásokat biztosítja Ora lényé. Egyáltalán a járását.

P. J.: Ezt éreztem én is, hogy családtaggá váltam, és amikor a könyv végére értem, mintha ezt a könyvbéli családot veszítettem volna el. Ezért olvastam lassan, átvettem a haladás, a járás, a lassúság rituális ritmusát. Miközben Ora Avramnak átadja, beszélgetésekben, a szavak útján, a család (Ora, Ilan, Adam és Ofer), a fiú (Ofer), a kettejük (Ora és Avram), a hármasság (Ora, Ilan és Avram) történetét, az olvasó is részévé válik ennek a mélyárkú kapcsolathálónak és rituális emlékezés-terápiának. Miközben a saját emlékek is elkezdnek élni, rajzani, a saját kultúrához kapcsolódó vonatkozások is a másik kultúra kereteiben. A fordító leleménye, hogy egy adott helyen ilyeneket mond David Grossman izraeli író: „Ki tudatja majd vele ezután, hogy a gép forog, az alkotó pihen, hogy ég a napmelegtől a kopár szik sarja, kitől fogja hallani, hogy elvonul a hadnép hosszú, tömött sorban, s mostantól kit aggaszt majd, hogy ki viszi át a szerelmet?”

D. M.: Bár angolból készült a fordítás, érzékelteti, hogy itt a közös kulturális tudás fontosságára vonatkozik a kérdés, és pont ezért számomra nem egyértelműen lelemény a „magyarítás”, mert éppen (feltehetőleg) a héber utalások vesznek el. Lehet, hogy úgy is meg lehetett volna oldani, hogy az olvasó, bár nem tudja az idézetek pontos környezetét, mégis érzi, hogy itt utalástér van, az izraeli kultúrán belül... Az előbbi rituális emlékezés-terápia jellemzésed minden tagja fontos a regényben.

P. J.: Kiegészíteném még ezzel: mágikus. A közös emlékezés, az emlékek átadása egy védelmi stratégia része, amely a Cahal (Izraeli Védelmi Erők – a szerk. megj.) hadműveleteitől egészen eltérő: a szavak ősi mágiájához fordul Ora, miközben tudatában van annak, hogy ez teljesen irracionális, mégis egyetlen esélye a szavaknak van, megvédeni, elhárítani, megakadályozni azt, ami kíméletlenül, tankszerűen tapos át mindenben, ami odakint van, a szavakon túl. „Tudnod kell, hogy amikor róla beszélek veled, akkor semmi baja, akkor védelem alatt áll.”

D. M.: Igen, a szavak védelmet biztosítanak, ugyanakkor magukban hordják a távolságot is, a múltbeliséget, a családtagok távolban létét, földrajzi és az eltérő gondolkodás értelmében is. A hívívó visszafordíthatatlan hírt átadó jelene elől menekül el Ora, kér haladékat, és ebbe az időbeli hézagba próbálja valamilyen sajátos erő és elhatározás révén bementeni az életet, az életben maradási. A szavak haladékat jelentenek, megőrzését emlékeknek, valakinek, és itt az őrzés tényleg öröklődés is lesz. Bár elhagyja a családi tűzhelyet, de Hesztia tulajdonsága Ora esetében a járásban keletkezik. Az eredetileg túrának tervezett, de életűtá változott galileai hegyi út során számomra éppen a fizikai távolság, Ofer fiának a megfoghatatlansága révén, az is egy időben történik, hogy a szavak hiányt hoznak létre. Ora szakmája az „izomlazítás”, a testek tapintása, és ehhez képest a szavak lassan az út során az (író-)japának való gyerek-átadás médiumai lesznek, a megörökítésé. Úgy őrzi meg, hogy átadja...

P. J.: Élet és szavak – e két „médium” voltaképpen egybetartozik. A szavakban, a szavak általi létezés „összművészetét” hasítja szét a háború: és ez a hasadás elviselhetetlen, hiszen nem adatik meg a kettő együtt, egy időben, választani kell: „Egyáltalán hogyan lehet szavakkal leírni és életre kelteni egy teljes, hús-vér embert – ő, Istenem, pusztán szavakkal?”

D. M.: És mégis megpróbálja, és akinek lefesti, először látni kezdi, majd kitapintani. És amit kezdetben csak Ora érez, a fizikai fájdalmat a háborúba önként visszament gyerekekkel így módon összekapcsolódva, a távolságban az emlékezés, a mesélés megjelenítő hatására a kezdetben pusztán csak hallgató Avram is átéli. Teste közvetít élőben sosem látott fiáról.

P. J.: Megnyilvánul a szavak mágikus ereje, az emlékezés testi tapasztalattá válik. Ahogyan Avram mondja korábban: „A visszafelé haladás nehéz, hogy visszamenjek a régi nyomom; a testemben, belül.” Ebben a befelé irányuló haladásban van esély a védelemre, a túlélésre, az újjászületésre. Ez ad esélyt Avramnak az élethez való visszatalálásra, hiszen háborús fogolyként „meghalt” már mindazok során, amiken átment.

D. M.: A mesélés és a járás praxisai, a nyelv és a test médiumai összekapcsolódnak, és a megőrzés-átadás-életadás hármasság teremtik meg. Az őrzés mindvégig Ora tulajdonsága, ugyanakkor ezzel nem ellentmondásban, hanem organikusan: az (át)adás is. Avram és Ora egymás emlékeinek megőrzői, és így lehet, hogy egymás (újra)életadóivá is válnak. A nőiség, anyaság „szerepkör” alaposan átértelmeződik a mozgás révén egy olyan izraeli–arab háborús kontextusban, ahol éppen az országhatárok, a határvonalak statikusságáért folyik a harc.

P. J.: Mit jelent anyának lenni egy olyan országban, amelyben folyamatosan „vészhelyzet” van? Mit jelent együtt élni a háborúval, hogyan tud ellenállni a család ennek a hatalmas gépezetnek, amely az egyént folyamatos rettegésben tartja? Emellett ott van a büntudat is: az anya átadja a fiát a hadi gépezetnek, mert nem tehet mást, ott munkál az a múltbeli epizód is, amikor megmutatja Ofernek a tankokat, amelyek majd megvédik az országot, csak így tudja megnyugtatni a gyermeket, akin eluralkodik a félelem. Élesen, drámaian szembekerül egymással a kopaszra nyírt, megkérgesedett uniformisú katona és a puha kisbaba, az érzékeny kisgyerek képe – nagyon erős ez a kontraszt a szövegben. „Pokoli feladat ez, az egész élet – mondta Ilan. Ora, mintha egy sötét

bánya mélyéből szólna: – Én évek óta érzem ezt. A háború óta, Avram óta egyre úgy érzem, mintha kúsznék a sötétben, és túrnám a földet.”

D. M.: És aztán kezével ássa is, kikaparja... A háború, az intifádák bekerülnek a családba is, Ora terébe, testébe (hirtelen rátörő testműködését a „fizikum kis intifádájaként” érzékeli), és az elidegenülés a legközelebbi családtagok között is létrejön. A katonaságból egy hétre hazatérő Ofer a családi köztérbe, a konyhába behozza szótlanágával és hátizsákjával a háború (szag)világát, és csak fokozatosan lehet újra a családhoz „házasítani”. Az anya nézőpontjából ez a páncélfal-jelenség alap-férfitapasztalatként jelenik meg. Avramról ezt írja: „Nem hessegeti el, ahogy szokta, lehetséges hát, hogy nyit neki egy kis rést, egy hézagot. Orának újabban ezek a hézagok az ismerős fészekrakó helyei. Hézaglakó lett. Miután páncélba öltözött két kamaszfiúval lakott együtt...” Egy háborús országban mindez felerősödik, a magánélet (a család intimitása), a magánkultúra (családhoz tartozó arab Szami taxis és Ora viszonya) megszűnik. És aki ezt érzékeli, és felfogja, nem tehet mást, rohan, jár, beszél, hogy új(abb) magánéletet teremtsen.

P. J.: És van-e értelme megvívni a magánélet sok-sok harcát, miközben ott van a félelem, hogy egy bevetés a hadi szolgálatban, és drasztikusan megszűnik minden... Hogy mennyire bonyolult ez az idegenség-kérdés, ezt hozza nagyon erőteljesen a regény: a „hivatalos” idegenségképek személyes vetületére, lenyomataira, következményeire fordítja a kamerát, a családon, az énen belül feszülő idegenség-tapasztalatokra, a sok szenvedést okozó, emészthetetlen, mégis a mindennapokban jóízűen fogyasztott „másik” kultúrára: „leteszi Ofer elé a szép tálat, a színek és illatok kaleidoszkópját. – Tessék, Oferiko. Arab saláta, ahogy szereted.”

D. M.: Ilyen értelemben is Ora egy résben próbál életben maradni és mozogni a magánélet, a személyes vélemény és a háborús gépezet között, és mivel az amúgy nem szokványos családja négy férfitagja, két apa és két fiú, mind résztvevői a háborúnak, nem lehet csak magánvéleménye, az ő gondolkodásukat, létüket is próbálja felfogni. És a regény sem áll a választásra kényszerítő, határokat rajzoló háború oldalára, hanem a működésmódját, a benne élő emberek létmódját járja körül. Az apák a hírszolgálatnál, illetve tolmácsként „közvetítenek” saját szolgálatuk idejében, a két fiú a határon őrködik katonaként, és a fiatal generáció esetében mintha már erősebb volna az el-határolódás igénye... A nő pedig útra kel, jár és összerogy, hogy ki tudjon szabadulni saját teste-lelke szorításából... Ha a térképre nézünk a gyerekek Ofer szemével, akkor Izrael egy „rés-szerű” látvány, és Ora útja, az országot körbejáró túraösvényen, a gyaloglásban, a földön alvásban, a táj érzékelésében hozza létre az ország területét, létét, szépségét.

P. J.: Az „Izrael túraútvonalon” és egyben a múlt ösvényein megtett út kibújtatja a „föld” szót a hadi-politikai konnotációs körből. A „haza” fogalma is átértelmeződik abban a képben, amely Avramot kísérti: „Avram megint arra a nőre gondol, aki a vörös zsinéget gombolyítja le maga mögött. Lehet, hogy ez valójában köldökzsinór, amely öbelöle jön, és sosincs vége? Egyre több férfit, nőt és gyereket képzel maga elé, akik özönlének a városokból, falvakból, kibucokból és mosavokból (jellegzetes izraeli településtípus – a szerk. megj.), hogy zsinégjüket az övéhez kössék. Széttérülő, vörös kárpitot lát odalenn egy pillanatig, mindenfelől hozzákapcsolódik egy vékony, vérző háló, amely csillog a napfényben.”

D. M.: Olyan, mintha Avramnak anya-képzete teremődne, mintha Orát hallgatva fokozatosan „át-venné” az anyaságot, hiszen ez a belsővé vált kép, Adam – Ora által elmesélt – művéből származik. A hírhozó hagyománya, a katonai hírszolgálat, a híradás kortárs eszközei (tévéhíradó, PRC-6 készülék mint a nyilvánossá váló intimitások hordozói, a mobil mint „a külvilághoz vezető lélegeztető-készülék”) és az irodalmi mű egy intifádák hézagaiban létező ország belvilágába kapcsolja az olvasót. Hír-adás olyan értelemben, hogy megérintettekké változunk.

P. J.: Az útvonal erről szól: a megismerés, a megértés, a megérintés folyamatáról. És az olvasás is egy útvonallá válik: „Mintha az útvonal arra idomítana bennünket, hogy az ő tempójában haladjunk.” Az úton létrejövő beszélgetésben, egyúthallgatásban rajzolódik ki a szereplők közti kapcsolatok, a nő–férfi, az anya–fiú viszonyok pókhálónom erezete.

D. M.: Az olvasás ritmusa is ezt a lélegzést követi, hol a hívívó elől menekülünk, hol pedig az emlék-átadás részleteivel koreografáltan lassulunk.

P. J.: Úgy érzem, a könyvről való beszélgetésünk is lassan rituális jelleget ölt, nehéz befejezni, akár magát a könyvet. És ha már itt tartunk, nemcsak az anyaság könyve, hanem a beszélgetésekben élő nagy barátságoké is.

Kategória: Téka

Denumire autor: Dánél Mónika - Pieldner Judit

Látó Szépirodalmi Folyóirat